

EESTI KEELE VERBIMOODUSTUS: DESUBSTANTIIVNE KONVERSIION

SILVI VARE

Annotatsioon. Selles artiklis käsitletakse üht iseloomulikumat konversiooni-tüüpi eesti keeles, nimelt substantiivitüvede üleminekut verbitüveks. Vaadeldakse erineva struktuuriga nimisõnade kalduvust konversiooniks (juurtüvelised nime-tused, tuletised, liitsõnad) ja määratletakse peamised fonoloogilised ja morfo-loogilised eeldused, millest oleneb konversiooni võimalikkus ja produktiivsus. Tuuakse esile konversiooni teel saadud verbide põhilised struktuuritüübid ja moodustusmallid. Järgnevalt on tähelepanu all kõnealuse konversioonitüübi pro-duktiivsus tänapäeva eesti kirjakeeles, mille kohta tehakse järeldusi viimase 40 aasta jooksul ilmunud kirjakeelesõnaraamatute võrdluse põhjal. Soodumust sõ-naliigivahelduseks tänapäeva eesti keeles illustreeritakse juhumoodustuse näi-detega ajakirjandustekstides. Artiklis esitatud järelduste ja väidete aluseks on viimase eesti kirjakeele sõnaraamatu (ÕS 1999) materjali leksikaalgrammatili-ne analüüs.

Võtmesõnad: sõnamoodustus, konversioon, produktiivsus, eesti keel

1. Sissejuhatuseks

Käesolev artikkel on jätkuks konversiooni kui ühe suhteliselt vähe uuri-tud valdkonna käsitlemisel tänapäeva eesti keele sõnamoodustuses. Ter-mini *konversioon* all mõistetakse antud juhul sõnade moodustamist üks-nes sõnaliigi ja süntaktilise funktsiooni muutmise teel, ilma tuletusliidet kasutamata (vrd EKG 1995: 419–420; Fleischer, Barz 1995: 48; Bauer 1996: 32; Morphologie 2000: 894; Huddleston, Pullum 2002: 1640).¹

¹ Eesti keeles on termini *konversioon* kõrval kasutatud sageli ka rööpnimetusi *nulltule-tus* ja *otsetuletus* (vt Kasik 2004; Vare 2004: 915–916). Henn Saari (1993a: 95 jm) on soovitanud *konversiooni* asemel nimetust *liigivaheldus*. Traditsiooni vaatevinklist on Krista Kerge (1990: 20 jj) pidanud mõistlikuks eristada 1) konversiooni kui leksiko-ninähtust ja 2) siiret ehk siirdamist kui süntaktilist sõnaliigivahetust. Eelistan antud juhul terminit *konversioon* kasutada ühisnimetusena, seadmata eesmärgiks sõnaraa-matumaterjali korral igal üksikjuhul otsustada, mis tasandi muutusega on tegu. Meh-hanism on ühesugune ja piir kahe tüübi vahel ähmane (vrd ka Kerge 1990: 20–21). Eraldi vaatlen juhukasutuse näiteid.

Siinses kontekstis tähendab see, et substantiivituvi (harvem ka -vorm) läheb üle verbitüveks, nagu juhtumil *Prangli* (saare nimi) > *prangli/ma* 'Prangli moodi peast arutama'. Verbi tähendus tuleneb sellest, et õpilaste hulgas laialt levinud arutamismängu hakati esimesena kasutama Prangli koolis. Koos põneva võistlusmänguga on kiiresti kinnistunud ka seda tähistav verb ja teonimi, nt

Justiitsministeeriumi registrikeskuse peaspetsialist Mailis Mölder proovis esimest korda **pranglida** mullu kevadel. – Postimees, 22.04.2004; Tule **pranglima** ja meiega võid võita .. – <http://kalev.test.lefo.net/math/reklaam/>;

Muretsen oma tütre tervise pärast. Istub aina ja **pranglib**. --- Pole hullu, ööpäevane **pranglimine** on Eesti laste juures tavaline nähtus! – <http://uus.miksike.ee/>.

Tuletusest erineb konversioon eeskätt selle poolest, et liidet ei kasutata ja verbitunnused liituvad otse alustüvele. Erinevus tuleb hästi esile, kui võrrelda kumbagi tüüpi näiteid: 1) *sõna* > *sõna/ma* – konversioon ja 2) *sõna* > *sõna-sta/ma* – tuletus, lisandub *sta*-liide. Ühel või teisel määral on eesti keeles võimalik moodustada konversiooni teel verbe peaaegu mis tahes muud liiki sõnast, nt

nimisõnast:	<i>arst</i> > <i>arsti/ma</i> , <i>muld</i> > <i>mulda/ma</i> , <i>telk</i> > <i>telki/ma</i> ;
omadussõnast:	<i>julge</i> > <i>julge/ma</i> , <i>kuiv</i> > <i>kuiva/ma</i> , <i>nudi</i> > <i>nudi/ma</i> ;
asesõnast:	<i>oma</i> > <i>oma/ma</i> ;
määrsõnast:	<i>lahku</i> > <i>lahku/ma</i> , <i>kaldu</i> > <i>kaldu/ma</i> , <i>katki</i> > <i>katke/ma</i> ;
partiklist:	<i>läbi</i> > <i>läbi/ma</i> , <i>pihta</i> > <i>pihta/ma</i> 'märki tabama, pihta saama'.

Kuigi konversioon võimaldab ka muude sõnaliikide vahelisi üleminekuid, on see just verbide korral eriti iseloomulik moodustusviis (Barz 2002: 658). Erandiks ei ole ka eesti keel, kus verbikonversioon on muude sõnaliikidega võrreldes kindlalt esikohal. Paljud sellisel viisil saadud keelendid kuuluvad meie põhisõnavarasse, millest osa on registreeritud juba kirjakeele varasemates allikates. Heinrich Stahli grammatika juurde kuulavas sõnastikus (1637) leiduvad nt järgmised üldkasutatavad tegusõnad: *avama*, *hingama*, *julgema*, *koguma*, *kuivama*, *kurnama*, *külmama*, *lubama*, *lõpma*, *müürima*, *piinama*, *palkama*, *ristima*, *ruunama*,

salvima, soolama, sugema (< *suga* 'kamm'), *sulama, sõeluma, toitma, vaevama, võlvima*. Mitmed neist esinevad ka lõunaestikeelses Johann Gutsblaffi grammatikas (1648), mis kinnitab konversiooni kui verbimoodustusviisi tuntust ja kasutamist varasemas eesti kirjakeeles üldisemalt. Moodustusviisi tuntust ja produktiivsust näitab samuti see, et konversiooni on verbide moodustamiseks varasematel aegadel ka teadlikult rakendatud. Nii on Jaak Peebo andmeil Friedrich Reinhold Kreutzwald rahvaeepose „Kalevipoeg” koostamisel loonud tuletiste kõrval rea niisuguseid uusi verbe, kus „ühtegi ilmset tuletusliidet ei ole kasutatud: *ma*-infinitiivi ja teiste verbivormide tunnused ning lõpud liituvad otse mõnele substantiivi käändevormile, enamasti genitiivile” (Peebo 1966: 69). Selliste moodustiste hulka kuuluvad J. Peebo esituses nt verbid *aeru/ma* 'aerutama, liikuma' (< *aer*), *armi/ma* 'armina sisse vajutama' (< *arm*), *kütke/ma* 'sulgema, kütkeesse panema' (< *kütke*), *küüru/ma* 'küüru tõmbuma' (< *küür*, *küüru tõmbama*), *marka/ma* 'mõõtma' (< *mark*), *raipe/ma* 'raieks muutuma' (< *raibe*), *sülda/ma* 'mõõtma' (< *süld*), *unda/ma* 'und nägema' (< *uni* : *une* : *und*), *võrku/ma* 'võrguga sulgema' (< *võrk*). Mis tänapäevakeelde puutub, siis minu kogutud esialgsete, täpsustamata andmete järgi on ÕS 1999-s konversiooni teel saadud verbe umbkaudu tuhande ringis, mis on üks suuremaid sekundaarverbide rühmi.

Oma tavalisusest hoolimata on aga verbikonversioon nagu konversioon üldiseltki olnud tuletuse ja liitmisega võrreldes üsna vähe uuritud valdkond eesti keele grammatikas. Ei saa öelda, et nähtust poleks üldse märgatud, kuid muude sõnamoodustusviisidega võrreldes on see varjus püsinud. Seni põhjalikumaid käsitlusi on ilmunud 130 aastat tagasi Ferdinand Johann Wiedemanni grammatika sõnamoodustusosas, kus omaette paragrahv on pühendatud denominaalsetele verbidele, mis autori arvates on nähtavasti moodustatud ilma tuletusliiteta (Wiedemann 1875: 226–231; vrd sisukord: § 89. Verba von Nomina anscheinend ohne besonderes Ableitungssuffix). Uuematest keeleõpetustest väärivad nimetamist eeskätt Valter Tauli grammatikad (1972: 104–106; 1973: 167–169), kus verbikonversiooni on otsetuletuse ehk null-liitega tuletuse nime all küll suhteliselt lühidalt, kuid siiski omaette paragrahvis vaadeldud. Mis kooli-grammatikatesse puutub, siis 20. sajandi algupoole keeleõpetused lähevad sellest üldjuhul mööda, kuid leidub ka vastupidiseid näiteid. Nii on omaette moodustusviisina esile toodud tegusõnade tuletamist nimisõnadest „ilma tuletusliiteta lihtsalt tegusõnaliste lõppude külge liitmise teel” (Põld 1920: 148–149). Alates 1980. aastaist kuulub see nähtus aga järje-

kindlalt ühe verbimoodustusviisina konversiooni ja/või null- ehk otsetuletuse nime all gümnaasiumi emakeeleõpetusse (Nemvalts, Vare 1984: 37–38; Erelt, Vare 1992: 31–35, 1996: 44–46; Ehala 1997: 203).

Tänapäeva eesti keele deskriptiivses süvagrammatikas piirdub konversiooni käsitlus aga siiski vaid sõnamoodustuse sissejuhatuses antud üldtutvustusega, milles rõhutatakse selle osatähtsust eesti verbimoodustuses ja mis põhinebki otseselt verbi näitel (EKG I: 419–420). Põhjalikumat käsitlust ei võimaldanud tollaegne uurimistase veel esitada. Grammatika eeltööde käigus oli nähtuse olemust küll selgitatud (Vare 1979: 7–11; 1993), kuid selle esinemusest eesti keeles puudus alles täpsem ülevaade. Probleeme tekitas ka teatud teoreetiline ja terminoloogiline määratlematus maailmakirjanduses, eriti mis puudutas konversiooni ja nullderivatsiooni vahet, kuid ka konversiooni staatust muude sõnamoodustusviiside suhtes, moodustusaluse tüüpe (tüve, sõna ja vormi vahet), sünkroonilist moodustussuunda jm. See andis tõuke otsida probleemidele eesti keele eripära arvestavaid lahendusi eesti keeleteaduses, mis aga grammatika koostamist enam mõjutada ei jõudnud. Ulatuslikus kirjutises selgitab Henn Saari (1993a, 1993b) üksikasjalikult konversiooniga seotud mõistestikku, arutleb konversiooni ja nullderivatsiooni vahet üle ja esitab ettepanekuid terminoloogia sisuliseks korrastamiseks eesti keele vaatepunktist. Nullderivatsiooni teemal polemiseerides jõuab H. Saari „ontoloogilise nulliga sõnamoodustuse eituse, .. sest parimadki autorid ei paku eespool esitatule arvestatavaid vastuväiteid ..” Samas jätab ta „nulli lihtlabases ‘ei ole’ tähenduses aina vaba valiku asjaks” (Saari 1993b: 734). Mis moodustussuunda, -suhte ja sõnaliigivaheldust puudutab, siis siin tuleb autor järeldusele, et enamasti on eesti keeles liiteta sõnaliigivahelduse korral sisuliselt täpsem rääkida liigivaheldusest ja mitte niivõrd moodustusest, seega ka mitte sõnamoodustusest.

H. Saari artiklisari on esimene ja seni ainuke põhjalikum teoreetiline käsitlus eesti keeles, kus konversiooni olemust ja seoseid nii mitmetahuliselt ja laias kontekstis vaadeldakse ning sellega seonduvat problemaatikat lahata püütakse. Kuid nagu autor ise kokkuvõttes tõdeb, ei jõua ühe kirjutise raames sünkroonilist moodustussuunda ammendavalt kirjeldada (1993b: 726). Artiklis on tehtud katse täpsustada moodustussuuna, -suhte ja vahelduse mõisteid ning püütud neile termineid kinnistada (1993b: 736). Oma sügavusest hoolimata oleks töö eeldanud jätku ja/või laiemat mõttevahetust, mida kahjuks ei järgnenud. Põhjuseks võib pidada uurijate vähesust ja küllap ka käsitluse ülimat laiahaardelisust, mis

nõudnuks kaasarääkijalt võrdväärset sügavuti minemist.

Lähtun käesolevas ülevaates, mis keskendub tänapäeva eesti kirja-keele leksika analüüsile, arusaamast, et konversioon on üks sõnamoodustusviise nagu tuletuski ja et ka konversiooni sünkroonilise käsitluse korral saab rääkida moodustussuunast. Põhitähelepanu all on desubstantiivse verbikonversiooni ulatus, selle morfofonoloogiline iseloom, moodustumallid ja produktiivsus. Järelduste tegemisel on aluseks ÕS 1999, millest kogutud ainekogu võrdlen kahe varasema, 1960. ja 1976. aastal ilmunud õigekeelsussõnaraamatuga (ÕS 1960, ÕS 1976). Täheenduste määramisel on abiks olnud ka EKSS ilmunud vihikute ulatuses. Kuigi artiklis kasutada olevad arvud on pigem ligilähedased kui täpsed, võimaldavad need siiski esile tuua suhteid ja suurusjärke.

2. Lähtekohad ja käsitlusmetoodika

Tulenevalt konversiooni kui sõnamoodustusviisi määramisest on materjali analüüsimisel põhikriteeriumiks vormilis-tähenduslik seos konversioonipaari liikmete vahel. Vastavalt sellele saab konversioonipaarist **substantiiv (S) – verb (V)** rääkida juhul, kui verbil ja substantiivil on vormiliselt sama tüvi ning nende tähendused on omavahel seotud. Selle üldkriteeriumi alusel moodustavad omavahel konversioonipaari nt sõnad *lõhn – lõhna/ma*, *rohi – rohi/ma*, *krohv – krohvi/ma*, *tõlk – tõlki/ma*, *keet – keet/ma*. Siit jäävad kõrvale juhusliku vormisamasusega juhtumid, kus tähenduslik ühisosa puudub ja sarnasus piirdub vaid tüvede vormilise kokkulangemisega, nt elundinimetus *maks : maksa* ja tegusõna *maks/ma* 'millegi eest midagi tasuma; teatud rahasummat väärt olema' või *palu* 'kuiv liivane okasmets' ja *palu/ma*.

Kuivõrd tüve morfoloogiline struktuur konversiooni korral ei muutu, pole suuna määramisel võimalik arvestada vormilist markerit. Sellisel puhul on tavaks võtta sünkroonilise moodustussuuna määramisel aluseks eeskätt semantilised, kuid vajaduse korral ka välised kriteeriumid (vrd Iacobini 2000: 870 jj). Kaks peamist semantilist kriteeriumi on tähendussõltuvus ja tähenduse maht. Esimene määrab, et konversiooni aluseks on see liige, mis on oma tähenduse poolest iseseisev ega sõltu teise liikme sisust. Ja vastupidi, sekundaarne on see, mille tähendus tuleneb teise liikme tähendusest. Kui verbi tähendus on seletatav substantiivi kaudu, siis on verb moodustatud substantiivist, ja vastupidi. Teise kriteeriumi järgi on sekundaarne see konversioonipaari liige, mille tähenduses võib eristada teise liikmega võrreldes lisakomponenti, mis piirab tähen-

dust, muudab selle spetsiifilisemaks. Siit tulenevalt jagunevad ülaltoodud näited kahe erisuunalise tüübi vahel: 1) $S \rightarrow V$, nt *lõhn* 'haistmisaisitingut esile kutsuv gaasiliste ja lenduvate ainete omadus' > *lõhna/ma* 'lõhna levitama'; *rohi* 'mitmesuguste heintaimede üldnimetus' > *rohi/ma* 'rohtu kitkuma, rohust puhastama'; *krohvi* 'mördist viimistluskiht ehituskonstruksiooni pinnal' > *krohvi/ma* 'krohviga katma'; 2) $V \rightarrow S$, nt *tõlki/ma* 'teksti ühest keelest teise vahendama' > *tõlk* 'see, kes teksti ühest keelest teise tõlgib'; *keet/ma* '(midagi) keeda laskma' > *keet* 'keetmine; üheks keetmiseks vajalik kogus (*keet kartuleid*); keedetud toit'. Moodustussuuna üle otsustamisel olen aluseks võtnud EKSS-is ja ÕS 1999-s antud sisuseletused. Üksikjuhtudel olen lisaks toetunud emakeelse kõneleja keeletundele. Kui tähendus ei võimalda moodustussuuna kohta järeldusi teha, võib abi olla välistest kriteeriumidest. Nii nt arvestatakse kasutusagedust, kusjuures primaarseks loetakse suurema sagedusega liiget.

Vajaliku materjali väljasõelumiseks ÕS 1999-st analüüsisin kõigepealt selles leiduvate sõnade kõrvutavaid, alfabeetiliselt järjestatud ning sõnaliigiliselt tähistatud tüveloendeid vormitüüpide kaupa, mille koostamise eest olen tänulik oma kolleegile, EKI arvutilingvistile Ülle Viksile.

Esimese valiku kriteeriumiks oli tähendusseose olemasolu verbi ja samatüvelise muud liiki sõna vahel, mis võimaldas kõrvale jätta juhuslikud vormilised kokkulangemised.

Teise valiku tegin liikmete tähendussuhte alusel, eristades paarid moodustussuunaga verbi poole. See andis ligilähedase ülevaate verbide koguhulgast, mille puhul võib eeldada konversiooni, ja võimaldas ühtlasi eristada ning võrrelda verbikonversiooni tüüpe moodustusaluse sõnaliigi järgi. Tulenevalt artikli teemast kuulusid täpsema vaatluse alla moodustustüüpi $S \rightarrow V$ kuuluvad paarid. Selles analüüsijärgus, sünkroonilise moodustussuuna kindlaksmääramisel oli toeks eesti keele sõnaperele käsikirjaline materjal (selle kohta Vare 2002), mille olen samuti koostanud ÕS 1999 alusel.

Tuleb aga nentida, et kuigi konversioonisuuna $S \rightarrow V$ kindlaksmääramine ei tekita enamasti raskusi, leidub siiski ka probleemsemaid juhtumeid, kus seda pole võimalik ühemõtteliselt teha, nagu paarides *jonn* 'jonnimine' – *jonni/ma* 'jonni ajama' või *maal* 'maalitud pilt' – *maali/ma* 'värvi ja pintsli kasutades maali looma'. Tähenduse järgi võib mõlemas näitepaaris alussõnaks pidada nii substantiivi kui ka verbi. Tänapäeva-keele seisukohalt on siin sama konversioonipaari korral rööpselt kaks erinevat tõlgitsusvõimalust: verb võib olla motiveeritud substantiiviga ja

ka vastupidi – substantiivi tähendust saab seletada verbi kaudu. Sünkrooniliselt tuleks seda laadi paare käsitleda kahe eri tüübi all. Kui aga rääkida samatüvelistest verbi ja substantiivi paaridest laiemas mõttes, siis ei saa eitada ka selliste näidete olemasolu, kus võib olla tegemist pigem kahefunktsioonilise tüvega ja mitte moodustusega, nagu *koha – koha/ma, müha – müha/ma* vms. Sõnaliigilist primaarsust ja sekundaarsust ning seega ka moodustussuunda on siin raske kui mitte võimatu määrata (vrd Kerge 1990: 22–23). See materjal vajab eraldi analüüsi ega kuulu siinse käsitluse raamesse.

Kaksipidise iseloomuga ja raskesti määratletavad juhtumid pole eesti keele eripära, vaid on tuntud ka teistes keeltes (vrd nt Fleischer, Barz 1995: 210). Sellele vaatamata peetakse üldiselt sünkroonilise moodustussuuna määramist võimalikuks. Siiski leidub selle kõrval ka vastupidiseid seisukohti, mille järgi moodustusseosest konversioonipaari liikmete vahel pigem rääkida ei saa (nt Lieber 1980, Don, Trommelen, Zonneveld 2000: 950 järgi). Eesti keeleteadlastest on sellele lähedast arvamust väljendanud H. Saari, seostades sünkroonsuuna eeskätt vormilise tuletuselemendi, st liite ja sõnaliigiga, ja leides, et pelgalt sisuline kriteerium on moodustussuuna määramisel liialt ebakindel ja nõuab igal üksikjuhul hoolikat semantilist analüüsi (Saari 1993a: 149, 1993b: 726 jm). Selle näiteks toob ta paarid *saag – saagi/ma, haak – haaki/ma, hari – harja/ma* ja analüüsib nende vastavust semantilisele suhtele ‘asi’ – ‘asjaga midagi iseloomulikku tegema’, mille puhul saaks eeldada, et verbis on instrumentaalsuse enamseem. H. Saari neis verbides instrumentaalsuse enamseemi siiski ei näe, sest substantiiv väljendab instrumenti. „*Saagima* tähendab küll sae abil tegemist, aga *saag* on just riist selleks tegevuseks, nii et substantiiv ja verb on teineteise võrdväärset vastandikud” (Saari 1993b: 727), mis tähendab, et moodustussuund jääb määramata. Selles arutluses jääb aga tähelepanuta asjaolu, et nimetuse *saag* tähendust saab seletada ka ilma verbi abita, vrd ‘puidu, metalli vm materjali löikamiseks kasutatav tööriist v seade, mille lõikeosaks on hammastatud terasleht’ (EKSS).

3. Denominaalse konversiooni ulatus ja iseloom tänapäeva eesti kirjakeeles

ÕS 1999 põhjal võib väita, et konversioonitüüp $S \rightarrow V$ on tänapäeva eesti kirjakeeles muude verbikonversiooni tüüpidega võrreldes konku-

rentsitult esikohal. See haarab valdava enamiku verbidest, mille puhul võib kas kindlalt või ühe võimalusena eeldada moodustusviisina konversiooni. Muust sõnaliigist saadud verbe on kokku vaid viiendiku ümber, millest omakorda umbkaudu pooled on onomatopoeetilise ja deskriptiivse tüvega. Viimaste puhul on aga eriliigiliste keelendite omavahelisi moodustussuhteid ja -suunda üsnagi keeruline kindlaks määrata. See probleemistik vajab omaette uurimist.

3.1. Konversioonipaari liikmete morfofonoloogiline struktuur tüübis S → V

Morfofonoloogilise ehituse järgi jagunevad konversiooni teel saadud verbid ja nende alussubstantiivid kindlatesse struktuuritüüpidesse. Konversioonipaari liikmete kõrvutamisel on siinses ülevaates aluseks võetud algvorm – nimisõnadel nimetav kääne ja tegusõnadel *ma*-tegevusnimi (vrd EKG I: 121). Olenevalt tüve iseloomust on nimisõnadel arvestatud ka muutetüve, st genitiivi- ja/või partitiivitüve kuju. Morfoloogilise struktuuri järgi saab eristada kolme tüüpi tüvesid: juurtüved, tuletatud tüved ja liittüved. Fonoloogiliste tunnuste alusel jagunevad vaatlusalused verbid ja nende aluseks olevad nimisõnad samuti mitmesse tüüpi. Nende kirjeldamisel olen arvestanud nelja, konversiooni seisukohalt olulist tunnust: silpide arv (araabia numbriga), välde (rooma numbriga) ja lõpuhääliku liik ning vajaduse korral ka konkreetne lõpuvokaal. Algvormi fonoloogiline ja morfoloogiline struktuur on teineteisega suuresti vastavuses.

1) /2 III V/-tüüpi kuulub valdav osa siin vaadeldavatest verbidest. Moodustusaluseks olnud nimisõnad jagunevad aga mitme tüübi vahel, mille esindatus suuresti erineb.

a. /1 C/-tüüpi alussubstantiividest lähtub enamik /2 III V/-verbidest.

Paljud siia kuuluvad keelendid, nii verbid kui ka nende alussõnad, on hästi tuntud üldkeelesõnad, nt *'arsti/ma < 'arst, i; h'aaki/ma < h'aak, i; h'aava/ma < h'aav, a; nii ka h'inda/ma < h'ind, a; k'iiku/ma > kiik, e; k'inki/ma < k'ink, i; kl'aasi/ma < kl'aas, i; kr'ohvi/ma < kr'ohv, i; k'ulda/ma 'kullaga katma' < k'uld, a; k'urna/ma < k'urn, a; l'akki/ma < l'akk, i; l'iimi/ma 'liimiga kinnitama' < l'iim, i; m'ulda/ma 'mulda taimevarte allosa ümber kuhjama' < m'uld, a; n'ööpi/ma 'nööpe kinni panema' < n'ööp, i; n'õela/ma 'nõelaga torkama' < n'õel, a; t'õrva/ma < t'õrv, a jt. Siia kuuluvad ka võõrtüvelised astmevaheldusliku järgsilbiga sõnad, nt *akvar'elli/ma < akvar'ell, i;**

samuti *e'maili/ma* < *e'mail*, *i*; *kon'servi/ma* < *kon'serv*, *i*; *diagn'oo-si/ma* < *diagn'oos*, *i* jt. Selles rühmas on üldjuhul konversiooni aluseks esmased juursõnad, mis oma vormi ja tähenduse poolest on algsed ses mõttes, et nad tänapäeva eesti keele seisukohalt vaadatuna ei tulene ühestki teisest keelendist. Konversiooni tulemusena tekkinud verbid on oma morfoloogilise ehituse poolest samuti juursõnad, kuid moodustuslikult on nad sekundaarsed keelendid. Peale juurtüveliste sõnade kuulub siia ka mõni liitüveline verb, mille aluseks on liitnimisõna, kus põhiosa on samuti struktuuriga /1 C/: *au-h'inda/ma* 'auhinda andma' < *au-h'ind* (vrd *h'inda/ma* < *h'ind*); *foto-sünt'eesi/ma* 'fotosünteesi tegema' < *foto-sünt'ees* (vrd *sünt'eesi/ma* < *sünt'ees*); samuti ka *kaitse-s'üsti/ma* 'kaitsesüsti tegema' < *kaitse-s'üst*; *mikro-f'ilmi/ma* 'mikrofilmi tegema' < *mikro-f'ilm*; *raha-tr'ahvi/ma* 'rahatrahvi tegema' < *raha-tr'ahv*; *sala-k'ütti/ma* 'salakütina tegutsema' < *sala-k'ütt*. Kuigi nimisõnade hulgas leidub ka /1 C/-tüüpi tuletisi (vrd EKG I: 136), puuduvad andmed neist lähtuvate verbide kohta. Kogu materjali hulgas leidub vaid üksikuid näiteid, kus /2 III V/-verbi aluseks on nimisõna struktuuriga /1 V/: *k'äia/ma* < *k'äi*; *n'uia/ma* < *n'ui*; *v'ايا/ma* < *v'ai*; *r'ooja/ma* < *r'oe* : *rooja* : *r'ooja*. Omaette on vaadeldavad need juhtumid, kus konversiooni aluseks on üldises mõttes küll nimisõna, kuid otseses mõttes, sisu ja vormi kooskõla arvestades, võib pigem eeldada, et moodustusaluseks on seisunditähendusega konstruktsioon, nt *k'ühmu/ma* < *k'ühmu tõmbu/ma* (< *k'ühm* : *kühmu* : *k'ühmu*); *k'üüru /ma* < *k'üüru jääma* või *k'üüru vajuma* (< *k'üür* : *küüru* : *k'üüru*); *l'ängu/ma* < *l'ängu vajuma* (< ? *l'äng* : *längu* : *l'ängu*). Konversioon on siin seotud univerbatsiooniga, nagu see on sageli ka tuletuse korral, kui moodustusaluseks on ühend (vrd ka Fleischer, Barz 1995: 212 jj). Seisundit väljendavale illatiivivormile on liidetud tegevust väljendav verbitunnus, mis sisuliselt asendab verbi, lisades seisundivormile protsessitähenduse ja andes talle ühtlasi uue sõnaliigi, verbi väärtuse.

- b. Suhteliselt väike osa /2 III V/-verbidest lähtub muu struktuuriga nimisõnadest. Ülejäänutega võrreldes mõnevõrra rohkem ja regulaarsemalt on ühesuguse ehituse ja morfoloogilise käitumisega verbe andnud vältevahelduslikud nimisõnad struktuuriga /2 I V/, mille muudetüvi esineb kujul /2 III V/. Kui kaks liitsõna välja arvata, on siingi konversiooni aluseks juursõnad, nt *h'arja/ma* < *hari* :

harja : *h'arja*; samuti *k'ahja/ma* 'kübaramusta või kahjavärvidega värvima' < *kahi* : *kahja* : *k'ahja*; *k'uhja/ma* < *kuhi* : *kuhja* : *k'uhja*; *l'upja/ma* < *lubi* : *lubja* : *l'upja*; *'ohja/ma* < *ohi* : *ohja* : *'ohja*; *'orja/ma* < *ori* : *orja* : *'orja*; *s'arjama* 'sõeluma' < *sari* : *sarja* : *s'arja* 'tuulamissõel'. Ka siia rühma kuulub näiteid, kus vahetuks moodustusaluseks võib lugeda pigem verbiga sünonüümset illatiivset konstruktsiooni kui sõna. Seda laadi juhtumid on *r'ohtuma* < *r'ohtu k'asvama* (< *rohi* : *rohu* : *r'ohtu*), samuti liittüvelised verbid *umb·r'ohtu/ma* < *umb·r'ohtu k'asvama* (< *umb·rohi*) ja *abi·ellu/ma* < *abi·ellu a'stuma* (< *abi·elu*). Nagu eespool toodud näidete korralgi (vt *a*-punkt), on ka siin konversioon seotud univerbatsiooniga.

- c. Ühtlase väikerühma moodustavad astmevahelduslikest /2 II *e/-*sõnadest lähtuvad verbid, kus tugevaastmelise tüvevariandi alusel on tekkinud astmevahelduseta verbid. Seda laadi näiteid on *l'ööbi/ma* 'lööbena välja lööma' < *lööve* : *l'ööbe*; *m'aitse/ma* < *maitse* : *m'aitse*; *s'elvi/ma* 'iseteenindust rakendama' < *selve* : *s'elve* 'iseteenindus'; *t'arbi/ma* 'tarbeid rahuldama' < *tarve* : *t'arbe*.
- d. Muudest kuuluvad siia veel *ketra/ma* < *keder* : *kedra* : *k'etra*; *kat'astri/ma* < *kat'aster* : *kat'astri*; *k'oorma/ma* < *k'oorem* : *k'oorma*; *p'ahma/ma* 'pahmast tallama' > *pahmas* : *p'ahma*; samuti *p'ilda/ma* : *pillata* 'pildaga töötama' < *pilda* : *pilda* : *pildat* 'nõiavits'. Viimane hälbib oma morfoloogiliselt käitumiselt teistest, eespool vaadeldud /2 II *V/-*tüüpi verbidest, mille aluseks on sama tüüpi, st /2 II *V/-*nimisõna ja kus astmevahelduseta alustüvi on andnud ka astmevahelduseta verbi.

- 2) /2 I *V/-tüüpi* verbid on arvukuselt teine, kuid /2 III *V/-*verbidega võrreldes palju väiksem rühm, haarates umbes 15% vaadeldavate tegusõnade üldhulgast. Konversiooni aluseks on samasuguse ehitusega, /2 I *V/-*tüüpi lihttüvelised nimisõnad, enamikul juhtudest astmevahelduseta sõnad. Nimisõnatüvi läheb üle sama struktuuriga verbitüveks, nt *eha/ma* 'ehana punama v hõõguma' < *eha*; *iva/ma* 'odrateradel ohteid kõrvaldama' < *iva*; *kruvi/ma* < *kruvi*; *kõdu/ma* 'kõduks muutuma' < *kõdu*; *lima/ma* 'limaseks tegema' < *lima*; *lora/ma* 'lora ajama' < *lora*; *pori/ma* 'poriseks tegema' < *pori*; *rula/ma* 'rulaga sõitma' < *rula*; *sodi/ma* < *sodi*; *sõna/ma* < *sõna*; merendustermin *tragi/ma* 'tragiga töötama' < *tragi* (riist); *varu/ma* < *varu*; *vina/ma* < *vina* 'vastik lehk'; *võsu/ma* 'võsusid ajama' < *võsu*. Vähesel määral on struktuuriga /2 I

V/-verbe andnud ka samasuguse ehitusega laadivahelduslikud nimi-sõnad. Konversiooni aluseks on sellisel juhul tugevaastmeline tüvevariant, mis aga verbitüve funktsioonis astmevaheldusele ei allu. Seda laadi näited on *iga/ma* < *iga* : *ea*; *luba/ma* < *luba* : *l'oa*; *tõde/ma* 'tõena kogema, tõeks tunnistama' < *tõde* : *t'õe*; *vagu/ma* 'vagusid ajama' < *vagu* : *v'ao*. Kuigi seda tüüpi konversioonide vähesus ei võimalda teha suuremat üldistust, näitab see siiski selget vormilist eelislust.

- 3) /2 II V/-tüüpi verbe on ÕS 1999-s registreeritud vaid viis. Nende aluseks on samasuguse ehitusega substantiivid, mille tüvi on fonoloogiliselt muutumatul kujul läinud üle verbitüveks. Üldkeelesõnadest kuuluvad siia *kabli/ma* 'kabluga töötama' < *kabli* 'kõblas' ja *ralli/ma* 'rallit sõitma' < *ralli* ning lastekeelsed *kaka/ma* < *kaka*; *piibi/ma* < *piibi* 'lutt' ja *pissu/ma* < *pissu*.
- 4) /3 V/-tüüpi verbe on kokku kümme, mis kõik lähtuvad tuletistest. Enamik neist on *nda*-verbid, mille aluseks võib ÕS 1999-s ja EKSS-is esitatud tähenduse järgi pidada *nd*-liitelist nimetust.² Üldkeelesõnadest kuuluvad siia *kavanda/ma* 'kavandit tegema' < *kavand* : *kavandi* 'visand, üldjooneline projekt'; *visanda/ma* 'visandit tegema' < *visand* : *visandi* 'skits, üldjooneline kavand'; *märgenda/ma* 'märgendiga varustama' < *märgend* : *märgendi* 'liigile osutav lühend, eeskätt sõnastikus'; *omanda/ma* 'midagi endale omandiks saama' < *omand*, *i* 'see, mis on kellegi oma'; *varjunda/ma* 'varjundeid andma' < *varjund*, *i* 'nüans'. Oskussõnadest on seda tüüpi raamatupidamistermin *kirjenda/ma* 'sissekandeid tegema' < *kirjend*, *i* 'sissekanne'; ehitussõna *sulunda/ma* 'täispunniga ühendama' < *sulund*, *i* argikeeles 'punn'; õiguskeelde kuuluv *tõkenda/ma* 'tõkendeid tarvitusele võtma' < *tõkend*, *i* 'sunnivahend karistatava mingi teo takistamiseks'. Osa eespool toodud näidete korral on siinsest erinevalt nähtud vastupidise suunaga moodustussuhet (*kavanda/ma* > *kavand*; *visanda/ma* > *visand*; *märgenda/ma* > *märgend*; *omanda/ma* > *omand*; *päranda/ma* > *pärand*; *sulunda/ma* > *sulund*), eeldades, et substantiiv on konverteeritud verbist (vrd Kasik 1996: 69, 100). Osal juhtudel või-

² Selle kõrval on teine osa, morfoloogiliselt samasuguse ehitusega paare, kus tähenduselt lähtuvalt võib eeldada vastupidist, st V → S moodustussuunda, vrd *helenda/ma* > *helend* 'helendav koht', *laienda/ma* > *laiend* 'laiendatud koht', *muganda/ma* > *mugand* 'mugandatu', *paranda/ma* > *parand* 'korrektiiv, parandus', *pikenda/ma* 'pikemaks tegema' > *pikend* 'pikendav osa'.

malda tähendus tõepoolest moodustussuuna kaksipidist tõlgitsust. Nt paari *päranda/ma – pärand* korral lubab ÕS 1999-s esitatud tähendusmääratlus eeldada üheselt moodustussuunda $S \rightarrow V$: *pärand* ‘pärijatele siirduv surnud isiku vara’ ja verb *päranda/ma* ‘pärandiks jätma’ (täendus on määratud nimisõna *pärand* kaudu). EKSS-i järgi on aga ühtmoodi võimalik mõlemapidine moodustussuuna tõlgitsus: *päranda/ma* ‘pärandiks jätma’ \leftrightarrow *pärand* ‘kellelegi pärandatud või pärandatav vara’. Ebamäärasust tekitab seda laadi juhtudel võimalik rööpsete moodustussuhete põimumine ja erineval teel saadud moodustiste vormiline kokkulangemine, vrd a) *päri/ma* > *pära-nd* (1.) ‘päritud vara vm’ > *päranda/ma* ‘pärandiks jätma’ ja b) *päri/ma* (kellelki midagi) > *pära-nda/ma* (kellelegi midagi) > *pärand* (2.) ‘pärandatud vara vm’. Uudse nurga alt on *nd*-substantiividele lähenenud H. Saari (1993a: 150). Tema käsituses on need samuti deverbaalid, kuid tavapärasest erinevalt peab ta neid tuletisteks, mis on moodustatud *nda*-verbidest vokaalliite *-i* abil. Saari arusaama järgi erineb see liide *põleti*-sarja sufiksist (vrd *põleta/ma* > *põlet+i*) vaid ainsuse nimetava poolest, kus liide esile ei tule.

Paaril juhul on verbi aluseks ka *ts*-liiteline substantiiv, nagu *kaabitse/ma* tähenduses ‘kaabitsaga töötlemine’ < *kaabits*, *a* ‘kaapimisriist’, samuti *roobitse/ma* ‘roobitsaga puhastamine’ < *roobits*, *a*. Esimese näite korral on asjakohane märkida, et konversiooni eeldav tähendus on sellele verbile antud teise tähendusena üksnes ÕS 1999-s. Varasemates allikates on tegusõna *kaabitsema* tähenduseks märgitud ‘vähehaaval kaapima’. Nii sisu kui ka vormi arvestades on sellisel puhul tegu deverbaalse tuletisega, mis on moodustatud verbist *kaapi/ma* modifitseeriva liite abil: *kaapi/ma* : *kaabi/b* > *kaabi-tse/ma*. Sellisel juhul on *tse*-liiteline verb ja *ts*-liiteline nimisõna rööptuletised verbist *kaapi/ma* ja moodustussuhe nende kahe keelendi vahel puudub: *kaapi/ma* \rightarrow *kaabi+ts* ‘kaapimisriist’ ja *kaapi/ma* \rightarrow *kaabi+tse/ma* ‘vähehaaval kaapima’.

- 5) **ma-tegevusnimes /1 C/-struktuuriga verb**, mille aluseks on sama suguse ehitusega nimisõna, on üldises kontekstis vaid erandjuhtum. Seda laadi näited on *lõit/ma* : *lõida/b* ‘kommunitseerima’ < *lõit*, *a* ‘teabelevivahend’, murdes ‘meremehe ruupor’, samuti *toit/ma* : *toida/b* < *toit*, *u*.

3.2. Konversioonimallid

Eelnevast selgub, et konversioonitüüp $S \rightarrow V$ on oma morfofonoloogiliste tunnuste poolest vägagi selgepiiriline. Moodustusaluselt on valdavalt juursõnad ehitusega /1 C/ ja /2 I V/, muu struktuuriga alussõnade osatähtsus on väike. Saadud verbid jagunevad oma fonoloogiliste tunnuste poolest nelja rühma, mille hulgast tõusevad selgelt esile kaks: 1) põhitüüp /2 III V/, mis haarab enamiku kõigist vaatlusalustest tegusõnadest, nt *k'ammi/ma*, *l'appi/ma*, *pl'ommi/ma*, ja 2) väiksema ulatusega /2 I V/-tüüp, nt *ravi/ma*, *rohi/ma*, *sõna/ma*, *varu/ma*. Ülejäänud väikesearvulistes tüüpides – /1 C/, /2 II V/ ja /3 V/ – on kokku alla paarikümne tegusõna.

Iga verbitüübi aluseks on teatud kindla ehitusega nimisõnad. Nende vastavuse alusel saab eristada konversioonimalle, teha järeldusi nende produktiivsuse kohta ning tuua välja olulisemad üldtunnused, mis mõjutavad konversiooni võimalikkust kõige rohkem. Üksiknäiteid kõrvale jättes mahub materjal kolme malli alla.

1. Astmevahelduslikud juurnimisõnad /1 C/ \rightarrow verbitüve annab tugevaastmeline vokaaltüvi /2 III V/, nt *h'ang* : *h'angu* > *h'angu/ma*; *n'ull* : *n'ulli* > *n'ulli/ma*; *t'ahm* : *t'ahma* > *t'ahma/ma*. See on põhimall, mille järgi on moodustatud valdav osa kõigist kõnealustest verbidest. Samal viisil võib verbitüveks üle minna ka diftongiline juurnimisõna, nt *käi* : *k'äia* > *k'äia/ma*; *n'ui* : *n'uia* > *n'uia/ma*; *vai* : *v'aia* > *v'aia/ma*; *r'oe* : *r'ooja* > *r'ooja/ma*. Produktiivsust piirab sellise ehitusega nimisõnade piiratud hulk.
2. Astmevahelduseta juurnimisõnad /2 I–II V/ \rightarrow substantiivitüvi läheb üle sama struktuuriga verbitüveks. Eeskätt kuuluvad siia astmevahelduseta nimisõnad ehitusega /2 I V/, nt *kruvi* > *kruvi/ma*; *lävi* > *lävi/ma*; *sõna* > *sõna/ma*; *sodi* > *sodi/ma*. See on kasutussageduselt teine mall, mis jääb põhimallist aga kaugemale maha. Konversioonile alluvad ka /2 I V/-tüüpi laadivahelduslikud nimisõnad, nt *luba* > *luba/ma*; *tõde* > *tõde/ma*; *vagu* > *vagu/ma*, samuti /2 II/-tüüpi astmevahelduseta sõnad, nt *ralli* > *ralli/ma*; *kabli* > *kabli/ma*, kuid siia kuuluvaid verbe on vaid suhteliselt väike hulk.
3. Vältevahelduslikud nimisõnad /2 V/ \rightarrow verbitüveks läheb üle tugevaastmeline muutetüvi, nt *hari* : *h'arja* > *h'arja/ma*; *kiri* : *k'irja* > *k'irja/ma*; samuti *lööve* : *l'ööbe* > *l'ööbi/ma*; *maitse* : *m'aitse* > *m'aitsema*; samuti *keder* : *k'etra* > *k'etra/ma*. Malli kasutamine piirdub väikse sõ-

narühmaga, kusjuures põhimõtteliselt võib verbitüveks üle minna ka algvormi tüvi /2 I/, nt rööpvormid *hudi* : *h'utja* > *hudi/ma* või *h'utja/ma*.

4. Tüvevokaalist

Tüvevokaali järgi jagunevad vaadeldavad verbid nelja rühma: 1) *i*-tüvelisi verbe on üle poole; 2) *a*-tüvelisi üle veerandi; 3) *u*-tüvelisi umbes 15% ja 4) *e*-tüvelisi verbe 1,5% ümber. Üldjuhul langevad substantiivi- ja verbitüve vokaalid omavahel kokku, teisenemist tuleb ette umbkaudu 11% ulatuses. Vokaalliidete ja sisutute vokaalivahelduste piirid on aga eesti keeles sageli ähmased (vrd Saari 1993a: 149), kusjuures seda nähtust ei ole lähemalt uuritud. Tüvevokaali vaheldumine konversiooni nagu muudegi sõnamoodustusviiside korral võib olla seletatav erinevate asjaoludega (vormianaloogia, fonoloogilised, morfoloogilised või semantilised põhjused). Seda laadi tegurite mõju on üldisema iseloomuga ega tarvitse olla konkreetse moodustustüübiga otseselt seotud, mis ei võimalda ühe tüübi raames teha piisava üldistusega järeldusi. Seda arvestades piirid antud juhul vaid tüvevokaali vahelduste üldjoonelise ülevaatega, süüvimata igasse üksikjuhtu.

Kõige rohkem, umbkaudu pool vokaalivahelduse näidetest on selle kohta, kus substantiivitüve lõpuvokaalile *e*, *i* või *u* vastab verbitüves *a*.

***e-a*-vaheldust** tuleb ette vaid mõnel üksikul juhul, paarides *putk*, *e – putka/ma*; *sülg* : *sülje – süлга/ma*; *tuul*, *e – tuula/ma*.

***i-a*-vaheldus** on regulaarne kümnekonnas paaris, mille üks liige on *i*-tüveline *nd*-liiteline substantiiv ja teine *nda*-verb, nt *kavand*, *i – kavanda/ma* ‘kavandit tegema’; *kirjend*, *i ‘sissekanne’ – kirjenda/ma* ‘sissekandeid tegema’; *padjand*, *i ‘polster’ > padjanda/ma* ‘polsterdama’ jm. Siin on alust vokaalivahelduse põhjuseks pidada *nda*-liiteliste verbide vormianaloogiat. Kuivõrd verbe struktuuriga /3 silpi *ndil* eesti keeles ei ole, sarnastuvad vaatlusalused tegusõnad oma vormilise läheduse tõttu automaatselt *nda*-liiteliste verbidega, lülitades nende hulka. Sellega on seletatav ka korrapärane lõpuvokaali vaheldus. Lisaks esineb samasugust häälikuvaheldust mõnel muulgi juhul, nt *lärm*, *i – l'ärma/ma*; *seil*, *i ‘puri’ – seila/ma* ‘purjetama’; *trump* (kaardimängus) – *trumpa/ma* ‘trumbiga lööma’.

***u-a*-vaheldus** näib osal juhtudel olevat funktsionaalse väärtusega, seostudes vajadusega tähendusi eristada. Kui tekib kausatiivse ja reflek-

siivse või automatiivse tähenduse vastandus, väljendab esimest *a*- ja teist *u*-tüveline verb, nt *hõng*, *u – hõngu/ma* ‘hõnguna levima, hoovama’ ja *hõnga/ma* ‘lõhnama, hõngu välja hoovama’; samuti ka *toit*, *u – toitu/ma* ‘midagi (v kedagi) toiduks kasutama, sööma; end toitma’ ja *toit/ma* : *toida/b* ‘toitu andma, kedagi söötma’; *tolm*, *u – tolmu/ma* ‘tolmuga kattuma’ ja *tolma/ma* ‘tolmu levitama’. Teistel juhtudel seda laadi vastandus puudub, nt *hoog* (*hoogu*) – *hooga/ma* ‘hooga tulema’; *koit*, *u – koit/ma* (koidu algamise kohta); *laim*, *u – laima/ma* ‘laimu levitama’; *luisk*, *u – luiska/ma* ‘luisuga ihuma, teritama’; *oim*, *u* ‘meelekoht; taip, aru’ – *oima/ma* ‘taipama, aru saama’; *toss*, *u – tossa/ma* ‘tossu ajama’. Tüvevokaali vahelduse tõenäoliseks põhjuseks võib pidada vajadust vältida *u*-tüve, mis võiks osutada refleksiivsele/automatiivsele sisule.

Vaheldusi, kus substantiivitüves esinevale vokaalile *a*, *i* või *u* vastab verbi tüvevokaal *e*, on piiratud hulgal. ***a-e*-vaheldustest** kuulub siia mõni paar, kus *ts(a)*-liitelisele alussubstantiivile vastab *tse*-verb, nt *kaabits*, *a – kaabitse/ma* ‘kaabitsaga töötlemata’; *kammits*, *a – kammitse/ma* ‘kammitsasse panema, kammitsas hoidma’; *kongits*, *a – kongitse/ma* ‘kongitsaga välja tõmbama’; *roobits*, *a – roobitse/ma* ‘roobitsaga puhastama’. Erinevus on regulaarne ja seda võib seletada *tse*-liiteliste verbitüvede analoogiaga, samalaadse nähtusega, mis ilmneb *nd(i)*-substantiivide ja *nda*-verbide korralgi. Näiteid selle kohta, kus verbi vormitunnusele eelneks häälikuühend *-tsa/*, puuduvad eesti keeles. Muud laadi juhtumitest on nimetada *muna – mune/ma*.

***u-e*-vaheldus** piirdub samuti vaid paari näitega: *hais*, *u – hais/ma* e *haise/ma* : *haise/b* ja tähendust eristavana juhtumil *suits*, *u – suitse/ma* ‘suitsu levitama’, vrd *suitsu/ma* ‘tahmaga kattuma; suitsuga läbi imbuma’. ***i-e*-vahelduse** kohta leidub üksainus näide: *hagi* > *hage/ma* ‘hagi esitama’, kus H. Saari (1993a: 150) arvates puudub vokaali samasus tüübilihtsustuse tõttu, vrd *hagi* : *hagi* pro *hagi* : *hae*.

Paaride korral, kus *a*-, *e*-, või *u*-tüvelisele substantiivile vastab *i*-tüveline verb, tekib küsimus varieeruva tüvevokaali ja liite vahekorrast. Enamasti on neil juhtudel verbi peetud *i*-liiteliseks tuletiseks, nt *hool*, *e – hool-i/ma*; *hää*, *e – hää-i/ma*; *joon*, *e – joon-i/ma*; *juur*, *e – juur-i/ma*; *jälg*, *jälje – jälg-i/ma*; *koor*, *e – koor-i/ma*; *sulg*, *sule – sulg-i/ma*; *sõlm*, *e – sõlm-i/ma*; samuti *ker* – *ker-i/ma*; *poeg*, *poja – poeg-i/ma*; *sõda* – *sõd-i/ma*; *kook*, *u – kook-i/ma* (vrd Rätsep (1956) 2002: 159; EKG I: 443–444; Kasik 2004: 46–47). Samas H. Saari (1993a: 151) arvates on nt juhtumil *hää*, *e – hää-i/ma* ‘üksikhäälikute kaupa hääldama’ tegu pi-

gem ebapuhta vokalismiga, kus täishääliku sufiksiks arvamine on kahtlane. Kuid kas tänapäevakeele seisukohalt ei oleks analoogiline tõlgitusviis laiemaltki mõeldav? Kogu siia kuuluv materjal vajab veel täiendavat analüüsi.

Näiteid, kus muu tüvevokaaliga substantiivile vastab *u*-tüveline verb, leidub vaid harvadel erandjuhtudel, nt *nõel*, *a* > *nõelu/ma*, vrd tähenduslikult erinev regulaarjuhtum *nõel*, *a* – *nõela/ma* (putuka v mao kohta). Üldjuhul on tegemist morfoloogiliselt liigendatava tüvega, kus tüvevokaal on tõlgitsetav liitena, nt *lubi* : *lubja* > *lupj-u/ma* või *pung*, *a* > *pung-u/ma* ‘punga minema’.

Ette tuleb ka mitme vokaali vaheldust, seda eeskätt tähenduste eristamise eesmärgil, nagu *u-a-i*: *näpp*, *u* – *näppa/ma* ‘(väikest viisi) varastama’ ja *näppi/ma* ‘näperdama’. Alati ei tarvitse vokaalivaheldusega tähenduserinevust kaasneda, nagu *e-i-a* juhtudel *sõlm*, *e* – *sõlmi/ma* ‘sõlme siduma’ ja *sõlma/ma* ‘sõlme siduma’.

Kuid tülikaid tõlgitusprobleeme võib tekkida ka tüvehääliku samasuse korral, seda eeskätt *u*-tüveliste alussubstantiivide korral. Nt sellistel puhkudel, nagu *vari* : *varju* > *varju/ma* ja *varja/ma*, on tüvehääliku erinevus otseselt seotud verbide erineva tähendusega (refleksiivse ja kausatiivse tähenduse vastandus). Küsimust tekitab aga *u*-tüvelise verbi korral see, kas tegemist on tuletise või lihttüvega. Teisisõnu, kas verbitüve lõpuvokaali pidada refleksiivse moodustavaks *u*-liiteks või substantiivitüvest pärinevaks tüvevokaaliks. Seegi küsimus vajaks üldisemat seisukohavõttu.

4. Produktiivsus

4.1. Kirjakeelesõnaraamatute alusel

Konversioonitüübi S → V produktiivsuse kohta viimastel aastakümnetel olen teinud järeldotsi sõnaraamatute ÕS 1960, ÕS 1976 ja ÕS 1999 võrdluse alusel. Lähtematerjalina kasutasin ÕS 1999 tüvetüüpide loendi alusel koostatud valikut, milles eristasin foneetiliste kriteeriumide alusel oma- ja võõrtüvelised verbid. Saadud kahe loendi abil kontrollisin ÕS 1999-s esinevate verbide olemasolu ÕS 1976-s ja selles leiduvate verbide olemasolu omakorda ÕS 1960-s. Siit selgus, et konversiooni teel moodustatud verbide üldhulk on 40 aasta jooksul kasvanud umbes veerandi võrra, kusjuures kasvu tempo on olnud suurem esimeses vahemikus: ÕS

1976-s on uusi verbe ligi kaks korda rohkem kui ÕS 1999-s. Väga erinev on aga olnud oma- ja võõrtüveliste verbide kasvutempo. Omatüveliste verbide arv on kasvanud 1960. aastaga võrreldes *ca* 16%. Kahe viimase sõnaraamatuga on lisandunud kokku sadakond uut tegusõna. Võõrtüveliste verbide arv on kasvanud üle kahe korra, lisandunud on kokku ligi 90 uut tegusõna.

Tüübi produktiivsuse esmaseks eelduseks on asjaolu, et see on eesti keelele põliselt omane ja ühtlasi lihtsaim viis selleks, et nimisõnatüve verbitüveks transponeerida. Produktiivsuse oluliseks edendajaks tänapäeva eesti kirjakeeles võib aga pidada ka selle teadlikku rakendamist seoses kindlate keelekorralduslike põhimõtete realiseerimisega. Sellega ühenduses tuleb arvestada ka V. Tauli autoriteetset mõju, ta soovitust seda ökonoomset moodustusviisi eesti keeles laiemalt kasutada ning innustavat ja julgustavat eeskujut uute verbide väljapakkumisel. V. Tauli tutvustab seda nähtust 1960. aastate lõpul oma keelekorralduse alustes otsetuletuse nime all, pidades seda kõige ökonoomsemaks verbide moodustamise viisiks substantiividest ja osutades, et selle meetodi võimalused ei ole eesti keeles kaugeltki veel ammendunud (Tauli 1968: 98, 142). Siit tulenevalt soovitab V. Tauli võõrsõnade korral järgida ökonoomiaprintsipi ja vältida tarbetuid tuletuselemente. Ta peab õigeks jätta *ee*-liide ära kõigist rahvusvahelise tüvega verbidest, kui on olemas vastav nimisõna, mille viimane silp on rõhuline.

Olenevalt alussõnade ringist ja konversiooni rakendamise eesmärgist on uute verbide tuleku taust olnud erinev.

1. Uus verb on tulnud varasema tuletise kõrvale selle rööpkeelendina, harvem ka varasema tegusõna asemele.
2. Uus verb on esitatud koos uue juurnimisõnaga selle regulaarmoodustisena.
3. Konversioon on laienenud olemasolevate nimisõnade arvel, et täita leksikaalset lünka. Varasemas sõnaraamatus puudub sama tähendust väljendav verb.
4. Uusi verbe on lisandunud laiendatud sõnavaliku arvel, neutraalsest kirjakeelest väljapoole jäävast sõnavarast.

Märkimisväärselt arvuka rühma moodustavad need uued tegusõnad, mis on moodustatud otse vastava võõrtüvelise substantiivi tüvest ja mis on toodud varasemate *ee*-liiteliste verbide asemele või nende kõrvale. Seda laadi juhtumeid võib pidada tüüpiliseks ilminguks moodustusviisi ja -tüübi teadlikust rakendamisest. Eriti rohkesti pakub selliseid konver-

sioonipaare ÕS 1976, nt *abort* – *aborti/ma* (vrd *aborteerima*), *aktsept* – *aktsepti/ma* ‘aktsepti andma’ (*aktsepteerima*), *alarm* – *alarmi/ma* (*alarmeerima*), *asfalt* – *asfalti/ma* (*asfalteerima*), *atsetüül* – *atsetüüli/ma* (*atsetüleeri/ma*), *barrikaad* – *barrikaadi/ma* ‘barrikaadiga tõkestama’ (*barrikadeerima*), nii ka *diferents* – *diferentsi/ma* (*diferentseerima*), *duell* – *duelli/ma* ‘duelli pidama’ (*duelleerima*), *karantiin* – *karantiini/ma* ‘karantiini paigutama’ (*karantiniseerima*), *kood* – *koodi/ma* ‘koodi seadma’ (*kodeerima*), *makett* – *maketti/ma* ‘maketti koostama’ (*maketeerima*), *ornament* – *ornamenti/ma* (*ornamenteerima*), *parfüüm* – *parfüümi/ma* ‘lõhnastama’ (*parfümeerima*), *programm* – *programmi/ma* (*programmeerima*), *signaal* – *signaali/ma* (*signaliseerima*), *sond* – *sondi/ma* (*sondeerima*) jt. ÕS 1976 esitab ka rea eelmistega moodustuslikult analoogilisi uusi keelendeid, mis ei tule varasema asemele või kõrvale, vaid on mõeldud täitma leksikaalset lünka. Seda laadi näiteid on *agregaat* > *agregaati/ma* ‘agregaadiks ühendama’, *algoritm* > *algoritmi/ma* ‘algoritmi koostama’, *boor* > *boori/ma* ‘booriga rikastama’, *kombain* > *kombaini/ma* ‘kombainiga koristama’, *matriits* > *matriitsi/ma* ‘matriitse valmistama’, *nokaut* > *nokauti/ma* ‘nokauti lööma’, *paneel* > *paneeli/ma* ‘paneelidega katma’, *tablett* > *tabletti/ma* ‘tablettideks pressima’, *vundament* > *vundamenti/ma* ‘vundamenti ehitama’.

ÕS 1999 toob konversiooni teel saadud võõrtüvelisi verbe ÕS 1976-ga võrreldes mõnevõrra vähem juurde. Eeskätt puudutab see konversiooni rakendamist selleks, et pakkuda asendust või rööbikut varasemale võõrliitelisele verbile, nt juhtudel *aadress* > *aadressi/ma* (*adresseerima*), *amnestia* > *amnesti/ma* (*amnesteerima*), *anesteesia* > *anesteesi/ma* (*anesteseerima*), *debatt* > *debatti/ma* (*debateerima*), *dekoor* > *dekoori/ma* (*dekoreerima*), *doos* > *doosi/ma* (*doseerima*), *grimm* > *grimmi/ma* ‘grimmi tegema’ (*grimeeri/ma*), *hüпноос* > *hüпноосi/ma* (*hüпноотiseerima*). Suurenend on aga nende verbide hulk, mis tulevad tühjale kohale, kus ÕS 1976-s sama sisu väljendav *eeri*-liiteline verb puudub. Aluseks on vormiliselt sobiv nimisõna (pikk pea- või kaasrõhuline silp), mis märgib ainet, vahendit vm, nt *ammoniaak* > *ammoniaaki/ma* ‘ammoniaagiga rikastama’, *autoklaav* > *autoklaavi/ma* ‘autoklaavis töötlemata’, *disain* > *disaini/ma* ‘disaini tegema’, *draag* > *draagi/ma* ‘draagiga kaevandama’, *ensüüm* > *ensüümi/ma* ‘ensüümidega toimima’, *formaad* > *formaati/ma*, *katalüüs* > *katalüüsi/ma* ‘katalüüsi põhjustama’, *litsents* > *litsentsi/ma* ‘litsentsi andma’, *subtiiter* > *subtiitri/ma* ‘subtiitritega varustama’, *šeik* > *šeiki/ma* ‘šeiki tantsima’. Mõni näide leidub ka selle kohta, kus samast

nimisõnast on moodustatud rööpselt kaks uut, erineva moodustusviisiga tegusõna, millest üks on saadud konversiooni ja teine tuletuse teel, nt *aerosool* > *aerosooli/ma* ja *aerosooli-ta/ma*, *dušš* > *dušši/ma* ja *duši-ta/ma*, *arhiiv* > *arhiivi/ma* ja *arhiv-eeri/ma*.

Sihiteadliku sooviga kindlaid keelendeid tutvustada ja kasutusse suunata on vaadeldavad ka osa neist juhtumeist, kus sõnaraamat esitab uue juursubstantiivi, mis võib olla ka taaselustatud vana, koos ettepanekulise verbiga samast tüvest, nt *kõuk* 'kauge esivanem' – *kõuku/ma* 'kauge esivanema tunnuseid võtma', *neim* – *neima/ma* 'kätte maksma', *raal* – *raali/ma* 'raaliga töötama', *selve* 'iseteenindus' – *selvi/ma* 'iseteenindust rakendama', *uhm* 'trots' – *uhma/ma* 'trotsima' (kõik ÕS 1976), samuti *hüil* 'läige, poleer' – *hüili/ma* 'läikima' või *lõit* 'kommunikatsioonivahend; murdes 'meremeheruupor' – *lõit/ma* 'kommunitseerima' (ÕS 1999). Teine osa esmaesitatud sõnu on tegelikult kasutuses juba käibivad keelendid ja sõnaraamatusse võtmine kinnitab nende aktsepteeritavust kirjakeeles. Selliste hulka võiks kuuluda nt *kart* – *karti/ma* 'kardiga sõitma', *meik* – *meiki/ma* 'meiki tegema', *meil* – *meili/ma* 'meili saatma', *ralli* – *ralli/ma* 'rallit sõitma', *rula* – *rula/ma* 'rulaga sõitma'.

Olemasolevate, st juba varasemas sõnaraamatus registreeritud üldkeelesõnade arvel on ÕS 1999-sse uusi verbe suhteliselt vähe lisandunud, mille üheks põhjuseks võib olla ka asjaolu, et konversiooniluseks sobivate nimisõnade ring on ammendumas. ÕS 1976 ja ÕS 1999-ga on juurde tulnud sellised verbid, nagu *lävi/ma* (lävi), *nokka/ma* 'nokaga lööma' (*nokk*), *nooli/ma* 'noolena liikuma' (*nool*), *patsi/ma* 'juukseid patsi panema' (*pats*), *plaati/ma* 'plaatidega katma' (*plaat*), *PELLI/ma* 'klambritega kinnitama' (*PELL* 'toruklamber'), *pori/ma* 'poriseks tegema' (*pori*), *pulka/ma* 'pulkade abil ühendama' (*pulk*), *punkti/ma* 'punktiiriga tähistama' (*punkt*), *purki/ma* 'purki panema' (*purk*) jm (ÕS 1976); *kotti/ma* 'kottis olema, kotitama' (*kott*), *lauda/ma* 'laudadega katma' (*laud*), *lutti/ma* 'lutti imema' (*lutt*), *parda/ma* 'habet ajama' (*pard*), *reivi/ma* 'reivil käima' (*reiv*), *seksi/ma* (*seks*), *spooni/ma* 'spooniga katma' (*spoon*) (ÕS 1999).

Vaatlusaluste verbide arvukust erinevais sõnaraamatuis on mõjutanud ka sõnavaliku kriteeriumid, mille poolest kolm ÕS-i üksteisest mõnevõrra lahku lähevad. See puudutab keelendi kirjakeelsuse, samuti üldja oskuskeele vahekorra ning kasutussageduse arvestamist. Kõnekeelseid, murdelisi, harvu ja stiililt markeeritud, neutraalsest üldkeeleleksikast kõrvale jäävaid verbe pakuvad ÕS 1999 ja ÕS 1976 rohkem kui ÕS

1960. Nii leidub kahes viimases, ÕS 1976-s ja ÕS 1999-s, rida argikeelesõnu, mida ÕS 1960 ei anna. Enamasti on need moodustatud neutraalsest üldkeelesõnast kas ülekandelse või otsese tähenduse alusel, nt konversioonipaarid *jahu* – *jahu/ma* ‘lobisema, jahvatama’, *kamp* – *kampa/ma* ‘kambas olema, kampa lööma’, *kokk* – *kokka/ma* ‘toitu valmistama’, *korts* – *kortsi/ma* ‘lappima, nõeluma, hooletult kokku õmblema’, *käpp* – *käppi/ma* ‘katsuma, käperdama, käega katsuma’, *moos* – *moosi/ma* ‘meevitama’, *vunts* – *vuntsi/ma* ‘puhtaks klanima’, *äri* – *äri/ma* ‘äri tegema’. Harva on argikeelne verb tulnud koos argikeelde kuuluva alussubstantiiviga, nt *mula* ‘loba’ – *mula/ma* ‘mula ajama’ (alates ÕS 1976), või juba varem registreeritud argikeelse nimisõna juurde, nt *mest* ‘kamp’ (ÕS 1976) – *mesti/ma* ‘mesti lööma, mestis olema’ (ÕS 1999).

Peale argisõnade kuuluvad siia ka nt murdesõnad *plehti/ma* ‘palmitsema’ (alates ÕS 1976) < *pleht* murdes ‘juuksepalmit’ ja *koiva/ma* ‘lonkima’ (ÕS 1999) < koib. Konversioonipaarina on lisandunud lastekeelesõnad *piibi* ‘lutt’ > *piibi/ma* (kasutusnäitena) ja *pissu* > *pissu/ma* (mõlemad ÕS 1999), luulekeelne *valu* ‘valgus’ > *valuma* ‘valendama’, pidulikku stiili kuuluvad *tõiv* ‘tootus’ > *tõiva/ma* ‘tootama’ (ÕS 1976), samuti vulgaarse tähendusega *keppi/ma* ‘seksuaalvahekorras olema’ (ÕS 1999) < *kepp*. Harvade sõnadena on sõnaraamatusse võetud nt tegusõnad *paela/ma* ‘(kinga)paelu kinni siduma’ (ÕS 1976) < *pael*; *luuda/ma* ‘luuaga pühkima’ < *luud*; *taigu/ma* ‘taigu tegema’ < *taig* folklooris ‘nõiatemp’ (kõik ÕS 1999).

Ajavahemikus 1960–1999 ilmunud eesti kirjakeele sõnaraamatute põhjal võib seega väita, et substantiividest moodustatud konvertiivsete verbide hulk on viimaste aastakümnete jooksul jõudsalt kasvanud. Seda järeldust tuleks siiski mõõndusega võtta, sest elektrooniline kasutusuring otsingumootorite Google³, Yammy⁴ ja Neti⁵ abil, samuti EKI korpuste põhjal näitab suurt lahknevust sõnaraamatuandmete ja tegeliku keelekasutuse vahel. Kui vähesed erandid välja arvata, siis piirduvad uute verbide kasutusnäited sageli vaid sõnaraamatuviidete ja keelenõu kasutussoovitusega. See tähendab, et sõnaraamatusse võetud uued keelendid peegeldavad pigem soovivat kui tegelikku keelekasutust. Need on eeskätt keelekorraldusliku iseloomuga, keelekasutust suunava eesmärgiga moodustised, mis ei ole veel leksikas juurdunud ja mille omaksvõtt selgub

³ <http://www.google.com>.

⁴ <http://www.yammy.ee>.

⁵ <http://www.neti.ee>.

aja jooksul. Uute võõrtüveliste rööpkeelendite puhul võib eeldada, et nende läbilöögivõimet on pärssinud varasema *eri*-liitelise olemasolu. Kuid mis on takistanud muude ettepanekute laiemat levikut? Sellega seoses väärib uurimist sünonüümsete väljendusvõimaluste vahekord kasutussageduse ja tähenduse seisukohalt, ühelt poolt konversiooni suhetuletusega ja teisalt konversiooni teel saadud verbide vahekord ühendverbidest ja verbiühenditega laiemas mõttes.

4.2. Juhukasutuse näiteid

Konversioonitüübi S → V aktiivsust kinnitavad juhukasutuse näited viimaste aastate ajakirjandusest, millest mõne puhul võib täheldada juba üleminekut leksikoni püsiüksuseks. Oma fonoloogilise struktuuri poolest moodustavad need ühtlase rühma, kuuludes põhitüüpi /2 III V/ (vrd 3.1., p 1). Ühtmoodi on verbistunud nii oma- kui ka võõrsõnad. Konversiooni tulemuste hulgas on nii finiiitseid kui ka infiniitseid verbivorme, mis on järgnevas loetelus tinglikult tagasi viidud *ma*-tegevusnimele. Antud juhul on see üksnes esitusmetoodiline võtte, mis ei eelda algvormi primaarsust võrreldes muude verbivormidega. Iga kasutusjuhtu vaadeldakse siin kui iseseisvat moodustist, mis lähtub otse konversioonialusest nimisõnast.

amokki/ma 'amokki jooksma, tormama' < *amokk*

- Meie *amokkival* ajastul, mille üheks sümboliks on saanud välkpost, mõjub kahe armastava inimese kirjavahetuse avaldamine otsekui Saalomoni ülemlaul. – Postimees, Arter, 2001.

folki/ma 'folki harrastama' < *folk*

- Viljandi festival rokib ja *folgib* neli päeva. – Eesti Päevaleht, 2001.

fänni/ma 'fännina toimima' < *fänn* 'kuulsuste ihaleja'

- Neid *fännivad* samasugused, nagu nad ise on .. – Eesti Päevaleht, 2002.

gastrolli/ma 'gastrollil olema' < *gastroll*

- Novembri alguseni *gastrollib* [Raivo] Tamm Rollings Estonians meeskonna koosseisus ümberilmareisil .. – Eesti Naine, 2002.

keppi/ma 'kepi najal kõndima' < *kepp*

treppi/ma 'trepist käima' < *trepp*

- Aitab vanainimesed *keppima* ehk kepi najal *treppima*. – Postimees, 1999.

kiipi/ma 'kiibiga varustama' < *kiip*

- Reklaamtekst: *Kiibi* või kaota. *Kiibitud* ja registrisse kantud koer või kass leiab peremehe kiiresti üles. – Linnaleht, 2003.

metanooli/ma ‘metanooliga mürgitama’ < *metanool*

- Kui selgus, et pärnakaid *metanoolinud* valeviin oli pärit Tallinna lähedast ettevõttest, ei suutnud Rakvere rahvas enam vaiki olla. – Eesti Ekspress, 2001.

tünga/ma ‘tünga tegema’ < *tüng*

- Kuid samas *tüngab* ka neid, kes teda nüüd lillede ja lahke lauluga kirjanduskeskmesse tervitama ruttavad. – Postimees, 2001.

tuusa/ma ‘tuusa mängima’ < *tuus*

- Enamiku Tallinnas *tuusavate* ärimeeste isad käisid poisikesepõlves veel paljajalu Põlva taga metsas adra järel. – Eesti Päevaleht, 2001.

vokki/ma (*wokkima*) ‘vokki valmistama; vokiga toitu valmistama’ < *vokk* ‘sügav pann; selle panniga valmistatud toit’

- Kui *wokid* tavalisel pannil, seisneb nipp kiires segamises. *Wokitud* juurviljad munanuudlite ja broileriga. Valmistamine: kõigepealt *woki* liha, lisa juurviljad .. – Eesti Päevaleht, 2005.

Oluline erinevus sõnaraamatumaterjalist on aga see, et juhumoodustuses esineb märkimisväärselt rohkem liitsõnal põhinevat konversiooni.

euro-remonti/ma ‘euroremonti tegema’ < *euro-remont*

- Tegelikult oli see küll *euroremonditud*, kuid küllaltki primitiivne ühikatüüpi asutus .. – KesKus, 1999.

juure-ravi/ma ‘juureravi tegema’ < *juure-ravi*

- Edukalt lõppenud juureravi korral oleks väga soovitatav tulla poole aasta pärast tagasi arsti juurde ning teha kontrollpilt *juureravitud* hambast. – www.Citymed.ee.

kassi-kulda/ma ‘kassikullaga katma’ < *kassi-kuld*

- *Kassikullatud* mausoleum kadunud aja ideoloogiale. – Eesti Päevaleht, 2004.

käe-kotti/ma < *käe-kott*

- Moelooja Salvatore Ferragamo disainitud must käekott läks Thatcheri ametiajal (1979–1990) ajalukku, sest Raudsel Leedil oli kombeks oma ütluste rõhutamiseks nii konkreetset seda kui teisi kotikesi käe otsas edasi-tagasi kõigutada. Inglise keelde tuli sellest koguni termin „*käekottima*”, mis tähendab oma läbirääkimisvastaste nurka surumist. – Eesti Päevaleht, 2000.

massi-mõrva/ma ‘massimõrva sooritama’ < *massi-mõrv*

- Georgina Starr lubab oma töös „The Banny Lake” lihavõttejänkudeks

maskeerunud mürsikutel keset moeetendust *massimõrvata* kõik *cat-walk*'il jalutavad modellid. – Postimees, 2001.

mälu-mängi/ma 'mälu-mängu mängima' < *mälu-mäng*

- Nii kui Tenno kontori uksest välja astub, nii kohe jalgrattaga loodusesse pildistama või sõpradega *mälu-mängima*. – Eesti Päevaleht, Tallinn, 2003.

nalja-streiki/ma 'naljastreiki tegema' < *nalja-streik*

- Pealkiri: Kas Eesti *naljastreigib*? Kodumaine huumor on killustunud nagu parteipoliitiline maastikki. – Postimees, Arter, 2000.

riigi-kontrolli/ma 'riigikontrolli läbi viima' < *riigi-kontroll*

- Riigikogu keeldus keskpanga *riigikontrollimast*. – Delfi, 2001.

sise-kontrolli/ma 'sisekontrolli tegema' < *sise-kontroll*

- Mänd hakkab presidendi kantseleid *sisekontrollima*. --- President Arnold Rüütli kantseleiülem Tarmo Mänd palkab Kadrioru lossi vahetult talle alluva *sisekontrolliametniku*, kes --- Selle dokumendi [kantselei uus põhimäärus] kohaselt allub --- *sisekontrolliga tegelev ametnik* vahetult talle ning ka aru annab *sisekontrollija* vaid kantselei üle-male. – Postimees, 2003.

tipp-juhti/ma 'tippjuhina töötama' < *tipp-juht*

- Millal isiklik edevus rahuldatud sai? Muidugi, eriti *tippjuhtides*, eks (naerab). Ega see rahuldatud ole. – Postimees, Areen, 2003.

veini-reisi/ma 'veinireisi tegema' < *veini-reis*

- Pealkiri: *Veinireisimas* Itaalias. Põhitekst: Veendumaks, et ka Itaalias tehakse häid veine, valis Tartu Veiniklubi selle aasta veinireisi sihiks Itaalia. – Eesti Ekspress, Joogi & Toidu Ekspress, 1999.

õli-värvi/ma 'õlivärviga katma' < *õli-värv*

- *Õlivärvitud* esemete puhastamiseks on kõige levinum ja asjakohasem pesemine sooja vee ja seebiga. – Äripäev, Oma Maja, 2003.

Kõik ülaltoodud näited, välja arvatud üks, mahuvad üldisse raami selle poolest, et alussubstantiivi põhiosa on samuti struktuuriga /1 C/ nagu lihttüveliste nimisõnade korral. Seega ei takista lihttüvelisus nimisõna verbistumist, kui juurtüveline põhiosa on oma fonoloogiliste tunnuste poolest selleks sobiv. See omakorda lubab eeldada, et potentsiaalne konversioonialuste nimisõnade ring uute verbide moodustamisel ei tarvitse piirduda üksnes lihttüveliste nimisõnadega, vaid võib liitsõnade arvel tunduvalt laieneda. Iseasi on, kui soovitavaks seda arengusuunda pidada, sest selle verbimoodustusmalli levik võib kaasa tuua kaugemale ulatuvaid grammatilisi muutusi. Liitsubstantiividest konversiooni teel saadud

verbid sarnanevad oma morfoloogilise struktuuri poolest liitverbidega, mis erinevate moodustusviiside piire paratamatult ähmastab ja uusi arenguid põhjustab. Kuid see on omaette teema, mis siinse artikli raamidest välja jääb.

Kokkuvõtteks

Desubstantiivne verbikonversioon ehk substantiivitüve üleminek verbitüveks ilma tuletusliidet kasutamata on eesti keelele põliselt omane verbimoodustustüüp, mille kasutamise kohta leidub näiteid juba kõige varasemates eesti keele grammatikates. Tüüp on jätkuvalt produktiivne ka tänapäeva eesti kirjakeeles, mida kinnitavad viimasel poolsajandil ilmunud eesti kirjakeele sõnaraamatud. Soodumust sõnaliigivahelduseks näitab seda laadi tegusõnade spontaanne juhumoodustus ajakirjandustekstides. Ühtlasi võib täheldada, et produktiivsuse oluliseks edendajaks tänapäeva eesti kirjakeeles võib pidada selle teadlikku rakendamist seoses kindlate keelekorralduslike põhimõtete realiseerimisega. Eeskätt näitavad seda arvukad võõrtüvelised tegusõnad, mida on pakutud ökonoomiaprintsiipi silmas pidades varasemate *eeri*-liiteliste tuletiste asemele või nende kõrvale, kuid ka arvatavat leksikaalset lünka täitma. Lähemat uurimist väärivad asjaolud, millest sõltub ettepanekuliste keelendite laiem omaksvõtt.

Materjali analüüsi põhjal võib väita, et nimisõna kalduvus konversiooniks oleneb eeskätt ta morfofonoloogilisest struktuurist.

1. Konversiooni aluseks on eesti keeles üldjuhul juurnimisõnad.
2. Alussubstantiiv on nominatiivis valdavalt struktuuriga /1 C/. Siia hulka võib arvata ka kaasrõhulise silbiga võõrsubstantiivid.
3. Verbitüvena toimib kahesilbiline astmevahelduslik vokaaltüvi, nt *pakk* : *paki* : *pakki* > *pakki/ma* : *paki/b*; *galopp* : *galopi* : *galoppi* > *galoppi/ma* : *galopi/b*.
4. Konversiooni aluseks võib olla ka seisunditähendusega verbiühend, kus verbitüve annab nimisõna seisundivorm, nt *abiellu astuma* > *abiellu/ma*, *küüru vajuma* > *küüru/ma*.

Kuigi verbide moodustamine on vaadeldud S → V tüübis vormiliselt võrdlemisi regulaarne, leidub tüvevokaaliga ühenduses ka keerulisemaid tõlgitsusprobleeme, mis vajavad veel lähemat käsitlust. Komplexset uurimist ootavad deskriptiivse tüvega keelendid, kus sõnaliikidevahelised suhted moodustavad eripärase võrgustiku.

Kirjandus

- Barz, Irmhild 2002.** Wortartwechsel. – Lexikologie. Lexicology. Ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen. An international handbook on the nature and structure of words and vocabularies. Herausgegeben von / ed. by D. Alan Cruse, Franz Hundsnurscher, Michael Job, Peter Rolf Lutzeier. 1. Halbband / Volume 1. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 657–662.
- Bauer, Laurie 1996.** English word-formation. Cambridge University Press.
- Don, Jan, Mieke Trommelen, Wim Zonneveld 2000.** Conversion and category indeterminacy. – Morphologie. Morphology 2000. Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung. An International Handbook on Inflection and Word-Formation, 943–952.
- Eesti kirjakeele seletussõnaraamat.** I– (1–24). 1988–. Eesti Keele Instituut. Tallinn.
- Fleischer, Wolfgang, Irmhild Barz 1995.** Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Unter Mitarbeit von Marianne Schröder. 2., durchgesehene und ergänzte Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Ehala, Martin 1997.** Eesti keele struktuur. Õpik gümnaasiumile. Kännimees.
- Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1995.** Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Trüki toimetanud Mati Erelt (peatoimetajana), Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut. Tallinn.
- Erelt, Mati, Silvi Vare 1994.** Eesti keele õpik XI klassile. 2., täiendatud ja parandatud trükk 1996. Tallinn: Koolibri.
- Gutslaff, Johann 1998 [1648].** Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam. Grammatilisi vaatlusi eesti keelest. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 10.) Tartu.
- Huddleston, Rodney, K. Geoffrey Pullum 2002.** The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge University Press.
- Iacobini, Claudio 2000.** Base and direction of derivation. – Morphologie. Morphology 2000. Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung. An International Handbook on Inflection and Word-Formation, 865–876.
- Morphologie. Morphology 2000.** Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung. An International Handbook on Inflection and Word-Formation. Herausgegeben von / ed. by Geert Booij, Christian Leeman, Joachim Mugdan in collaboration with Wolfgang Kesselhaim, Stavros Skopeteas. 1. Handbook / Volume 1. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

- Kasik, Reet 1996.** Eesti keele sõnatuletus. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 3. Tartu.
- Kasik, Reet 2004.** Eesti keele sõnatuletus. 2., täiendatud ja parandatud trükk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kerge, Krista 1990.** Liitsõna. Mõisteid ja seoseid. Soome-Eesti kontrastiivseminar (Tallinn 1988). Eesti NSV Teaduste Akadeemia ühiskonnateaduste osakond. Preprint KKI-51. Tallinn.
- Lieber, Rochelle 1980.** On the Organization of the Lexicon. Ph.D dissertation, Massachusetts Institute of Technology. [Reprinted 1990, New York: Garland Press.]
- Nemvalts, Peep, Silvi Vare 1984.** Eesti keele õpik X klassile. Toimetanud Reet Kasik. 2., täiendatud ja parandatud trükk 1988. Tallinn: Valgus.
- Peebo, Jaak 1966.** Kreutzwaldi loodud verbid „Kalevipojas”. – Emakeele Seltsi aastaraamat 12, 1966. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 53–71.
- Põld, Harald 1920.** Eesti keeleõpetus. I jagu. Hääle- ning sõnaõpetus. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: G. Pihlaka kirjastus.
- Rätsep, Huno 2002 (1956).** *i*-sufiksiliistest verbidest eesti keeles. – Sõnaloo raamat. Tartu: Ilmamaa kirjastus, 143–159.
- Saari, Henn 1993a.** Sõnamoodustuse mõisteid. Liigivaheldus (I). Lähtealus ja ainek. – Keel ja Kirjandus 2, 87–97; 3, 148–159.
- Saari, Henn 1993b.** Sõnamoodustuse mõisteid. Liigivaheldus (II). Teooriat ja termineid. – Keel ja Kirjandus 11, 649–659; 12, 726–736.
- Stahl, Heinrich 1637.** Anführung zu der Estnischen Sprach. Revall: Druckts Chr. Reusner der älter.
- Tauli, Valter 1968.** Keelekorralduse alused. Stockholm: Eesti Raamat.
- Tauli, Valter 1972.** Eesti grammatika I. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus. Institutionen för finsk-ugriska språk / Soome-Ugri Keelte Instituut. Uppsala.
- Tauli, Valter 1973.** Standard Estonian Grammar. Part I. Phonology, morphology, word-formation. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensia. Uppsala.
- Vare, Silvi 1979.** Lähtekohti eesti derivatsiooni käsitleks. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Raamat.
- Vare, Silvi 1993.** Konversioonist eesti keele sõnamoodustuses. – Virittäjä 1, 34–50.
- Vare, Silvi 2002.** Eesti keele sõnapere sõnaraamatu koostamise põhimõtetest. – Keel ja Kirjandus 12, 855–866.
- Vare, Silvi 2004.** Põgusalt ühest leksika ja süntaksi piirinähtusest. – Keel ja Kirjandus 12, 915–922.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1975.** Grammatik der ehstnischen Sprache. St.-Pétersbourg.

- ÕS 1960** = Õigekeelsuse sõnaraamat. Toimetanud E. Nurm, E. Raiet ja M. Kindlam. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ÕS 1976** = Õigekeelsussõnaraamat. Neljas trükk. Toimetanud R. Kull ja E. Raiet. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- ÕS 1999** = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toimetanud Tiiu Erelt, koostanud Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik ja Tiiu Erelt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Verb formation in Estonian: denominal conversion

Silvi Vare

Conversion as a method of forming new words by only changing the part of speech without making use of a derivational suffix is a well-known fact in Estonian. In principle transposition without a suffix is possible between all the main parts of speech, for example, the noun *lõhn* 'smell' > verb *lõhna/ma* 'to emit a smell' [-*ma* being the infinitive marker], the verb *tõlki/ma* 'to translate' > noun *tõlk* 'interpreter', the adjective *kuiv* 'dry' > the verb *kuiva/ma* 'to dry', the adverb *katki* 'broken' > the verb *katke/ma* 'to break', the adjective *haige* 'ill' > the noun *haige* 'patient'. However, denominal verb conversion or the transition of a pure noun stem into a verb stem is particularly characteristic of Estonian. In addition to derivation, it is the second most important method of verb formation in Estonian. One can find examples of such verbs already in the earliest grammar of Estonian by H. Stahl (1637), and data from the contemporary language prove that the type is productive now, too.

Despite being relatively common, this area has been largely neglected in Estonian word formation in comparison with derivation and compounding. The author deals with the phenomenon from the synchronic perspective, providing an overview of the extent of denominal verb conversion, morphophonological preconditions, structural patterns, and productivity in contemporary Standard Estonian over the past four decades. The main source material comes from the most recent dictionary of Standard Estonian (*Eesti keele sõnaraamat*. Eesti Keele Instituut. Tallinn, 1999), the data of which have been compared with the previous orthological dictionaries (1960, 1976) and the published fascicles (A–U) of the Explanatory Dictionary of Estonian.

The author shows on the basis of extensive material that the possibility of conversion in a type depends on the morphophonological structure of the noun stem, which must meet certain conditions. The most important precondition is the **existence of a primary root stem**. Most verbs formed by means of conversion are derived from nouns with primary simple stems that have one syllable in the base form and end in a consonant, for example *kuld* 'gold' > *kulda/ma* 'to gild', *liim* 'glue' > *liimi/ma* 'to glue', *nõel* 'sting' > *nõela/ma* 'to sting'. Derivatives and compound nouns rarely occur as conversion basis.

The article also deals with the **relation between the stem and form** as conversion basis. Generally speaking, the type under discussion reveals verbatization

of a noun stem. In addition, there are a few examples where one can presume that the inflectional form has developed into a verb stem. In such cases one might assume that conversion is based on a construction with the meaning of state, for example, *kühmu* (illative) *tõmbu/ma* ‘to hunch one’s shoulders’ > *kühmu/ma* (cf. *kühm* ‘hunch’), *küüru* (illative) *jääma / küüru vajuma* ‘become hunched’ > *küüru/ma* (cf. *küür* ‘hunch’), also *abiellu* (illative) *astuma* ‘to enter marriage’ > *abiellu/ma* ‘to get married’. In this case conversion is related to univerbation.